

POSTANOWIENIE

30 stycznia 2025 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Monika Koba

na posiedzeniu niejawnym 30 stycznia 2025 r. w Warszawie
w sprawie ze skargi K.Z. o stwierdzenie niezgodności z prawem
prawomocnego wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie
z 3 grudnia 2021 r., XXVII Ca 58/21,
wydanego w sprawie z powództwa M.M., G.K., B.B., M.K. i G.M.
przeciwko K.Z.
o zapłatę,

1) odmawia przyjęcia skargi do rozpoznania,

**2) zasądza od pozwanej K.Z. na rzecz powodów G.K. i M.K.
kwotę 1.800 (jeden tysiąc osiemset) złotych oraz na rzecz
powódki B.B. kwotę 1800 (jeden tysiąc osiemset) złotych tytułem
zwrotu kosztów postępowania przed Sądem Najwyższym z
odsetkami w wysokości odsetek ustawowych za opóźnienie za
czas po upływie tygodnia od dnia doręczenia pozwanej odpisu
niniejszego postanowienia do dnia zapłaty.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z 3 grudnia 2021 r. Sąd Okręgowy w Warszawie oddalił apelację
pозwanej K.Z. (następcy prawnego M.K.) od wyroku Sądu Rejonowego dla
Warszawy – Śródmieścia w Warszawie z 3 lipca 2018 r., którym Sąd ten uchylił
wyrok zaoczny z 18 lutego 2016 r. w całości, zasądził od pozwanego M.K. na rzecz

powodów M.M., G.M. i B.B. kwoty po 35 563,50 zł na rzecz każdego z nich wraz z ustawowymi odsetkami za opóźnienie liczonymi od kwot i dat szczegółowo opisanych w sentencji oraz na rzecz powodów G.K. i M.K. kwoty po 17 781,75 zł wraz z ustawowymi odsetkami za opóźnienie liczonymi od kwot i dat, szczegółowo opisanych w sentencji i orzekł o kosztach procesu.

U podstaw uwzględnienia powództwa i oddalenia apelacji pozwanej legło stwierdzenie, że jej poprzednicy prawni zostali bezpodstawnie wzbogaceni, uzyskali bowiem dwukrotnie zapłatę za nieruchomość w postaci ceny sprzedaży od powodów oraz odszkodowanie z tytułu jej wywłaszczenia. Powodowie, mimo że zapłacili cenę sprzedaży, nie stali się właścicielami nieruchomości, w części w jakiej została przeznaczona pod drogę publiczną, umowa sprzedaży była bowiem w tym zakresie nieważna.

Sąd Okręgowy nie uwzględnił zarzutu przedawnienia podniesionego przez stronę pozwaną w apelacji stwierdzając, że w okolicznościach sprawy jest on sprzeczny z zasadami współżycia społecznego (art. 5 k.c.). Powodowie uczestniczyli bowiem w postępowaniu administracyjnym i uzyskali odszkodowanie za wywłaszczoną nieruchomość. Decyzja przyznająca powodom prawo do odszkodowania została uchylona dopiero 11 lipca 2013 r. na skutek skargi kasacyjnej wniesionej przez poprzednika prawnego pozwanej M.K. Przed tą datą powodowie nie czuli się zubożeni, skoro uzyskali odszkodowanie za wywłaszczoną nieruchomość, które byli zobligowani zwrócić dopiero po uchyleniu decyzji administracyjnej.

Orzeczenie to zostało w całości zaskarżone skargą kasacyjną przez pozwaną K.Z.

Postanowieniem z 22 marca 2022 r. Sąd Okręgowy odrzucił skargę kasacyjną stwierdzając, że wobec istniejącego między powodami współuczestnictwa formalnego wartość przedmiotu zaskarżenia musi odnosić się do każdego z powodów osobno i nie osiąga ona progu zaskarżenia kasacyjnego (k. 888).

Na skutek zażalenia wniesionego przez pozwaną, Sąd Najwyższy postanowieniem z 24 lutego 2023 r. uchylił zaskarżone postanowienie, ale jedynie

w części odrzucającej skargę kasacyjną w stosunku do powodów G.K. i M.M., a w pozostałym zakresie, to jest odnośnie do powodów G.K., M.K. i B.B., oddalił zażalenie i orzekł o kosztach postępowania.

U podstaw rozstrzygnięcia o oddaleniu zażalenia w stosunku do powodów G.K., M.K. i B.B. legło stwierdzenie, że są oni współuczestnikami formalnymi, wartość przedmiotu zaskarżenia należy zatem określać w stosunku do każdego współuczestnika osobno i nie przekracza ona progu zaskarżenia kasacyjnego.

Od wyroku Sądu Okręgowego pozwana K.Z. złożyła skargę o stwierdzenie niezgodności z prawem, zaskarżając go w części objętej: pkt 1 w zakresie, w jakim Sąd Okręgowy oddalił jej apelację w stosunku do powodów G.K., M.K. oraz B.B. oraz pkt 2 w zakresie, w jakim Sąd Okręgowy zasadził od pozwanej na rzecz powodów G.K., M.K. oraz B.B. zwrot kosztów postępowania apelacyjnego wskazując, że jest on niezgodny z art. 156² k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. oraz art. 372 k.p.c. (w brzmieniu obowiązującym przed 7 listopada 2019 r.), art. 5 k.c. w zw. z art. 118 k.c., art. 409 k.c. w zw. z art. 410 k.c., a także art. 358¹ k.c. w zw. z art. 405 k.c. oraz art. 406 k.c. w zw. z art. 410 k.c.

Zarzuciła, że wyrok Sądu Okręgowego został wydany z naruszeniem:

1) przepisów postępowania tj. art. 156² w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. i art. 372 k.p.c. (w brzmieniu obowiązującym do 7 listopada 2019 r.) poprzez brak uprzedzenia przez Sąd Okręgowy strony pozwanej o możliwości uznania podniesionego w apelacji tej strony zarzutu przedawnienia roszczenia za sprzeczny z zasadami współżycia społecznego, podczas gdy takiego zarzutu w odpowiedzi na apelację nie podniósł żaden z powodów, a pomiędzy stronami spór sprowadzał się jedynie do sposobu liczenia terminu przedawnienia roszczenia i w żadnym stopniu nie dotyczył oceny zarzutu przedawnienia jako zgodnego lub sprzecznego z zasadami współżycia społecznego; jednocześnie w sprawie nie zaszła żadna okoliczność pozwalająca zakładać taką kwalifikację zarzutu przedawnienia (w szczególności pozwana ani jej poprzednik prawny nie podjęli żadnych działań, które chociażby utrudniłyby powodowi wytoczenie powództwa przed upływem terminu przedawnienia); uznanie przez Sąd Okręgowy z urzędu dopiero w zaskarżonym wyroku zarzutu przedawnienia za bezskuteczny wobec jego rzekomej sprzeczności

z zasadami współżycia społecznego był zaskoczeniem dla pozwanej, która nie miała możliwości ustosunkowania się do takiej oceny; a w konsekwencji powyższe uchybienie doprowadziło do pozbawienia pozwanej możliwości obrony jej praw tj. nieważności postępowania (art. 379 pkt 5 k.p.c.),

2) prawa materialnego:

1. art. 5 w zw. z art. 118 k.c. (w brzmieniu obowiązującym przed 9 lipca 2018 r.) poprzez niewłaściwe ich zastosowanie, polegające na nieuwzględnieniu podniesionego w apelacji strony pozwanej zarzutu przedawnienia wobec uznania go za sprzeczny z zasadami współżycia społecznego, a to z uwagi na fakt, że w ocenie Sądu Okręgowego przed upływem terminu przedawnienia, aż do 11 lipca 2013 r. dochodzenie przez powodów roszczenia przeciwko pozwanej lub jej poprzednikom prawnym byłoby działaniem „irracjonalnym”, a powodowie „nie czuli się zubożeni”, podczas gdy: (a) nie istniały żadne obiektywne przeszkody przed dochodzeniem przez powodów roszczenia dochodzonego w sprawie niniejszej przed upływem terminu przedawnienia; brak „poczucia zubożenia” po stronie powodów przed upływem tego terminu nie może sam z siebie powodować uznania zarzutu przedawnienia za sprzeczny z zasadami współżycia społecznego, a przez to udaremniać zarzutu przedawnienia roszczenia; (b) Sąd Okręgowy nie powołał żadnej konkretnej zasady współżycia społecznego, która w jego ocenie została naruszona, a tym bardziej nie powołał żadnej zasady, która miała zostać naruszona konkretnie przez pozwaną K.Z.; (c) Sąd Okręgowy nie wziął pod uwagę, że od przyjętej przez siebie chwili, w której powodowie „racjonalnie” mogliby wystąpić o zwrot świadczenia nienależnego (11 lipca 2013 r.) do wytoczenia powództwa w sprawie niniejszej upłynął znaczny okres (2 i pół roku); (d) przy ocenie zarzutu przedawnienia pod kątem zgodności z zasadami współżycia społecznego Sąd Okręgowy wziął pod uwagę sytuację tylko jednej strony, błędnie pomijając sytuację pozwanej K.Z., w szczególności fakt, że to nie ona zawarła umowę, z nieważności której powodowie wywodzą swoje roszczenie, ani nie ona uzyskała odszkodowanie z tytułu wywłaszczenia nieruchomości stanowiącej przedmiot tej umowy, wreszcie pozwana nie podjęła żadnego działania, które

choćby utrudniłyby powodowi wytoczenie powództwa przed upływem terminu przedawnienia;

2. art. 409 k.c. w zw. z art. 410 k.c. poprzez niewłaściwe ich zastosowanie i oddalenie apelacji pozwanej, pomimo że ze zgromadzonego materiału dowodowego wynika, że pozwana nie jest już wzbogacona kosztem powodów, ani nie był nawet wzbogacony bezpośredni poprzednik prawny pozwanej, a zatem obowiązek zwrotu świadczenia nienależnego wygaś (przy czym pozwana wprost powoływała się na tę okoliczność w toku postępowania apelacyjnego); Sąd Okręgowy błędnie przyjął, że powyższa okoliczność „nie ma żadnego znaczenia” z tego powodu, że skoro pozwana K.Z. jest spadkobiercą pierwotnie pozwanego M.K., to rzekomo nie może powoływać się na wygaśnięcie obowiązku zwrotu świadczenia nienależnego, podczas gdy przepis art. 409 k.c. przewiduje, że obowiązek zwrotu bezpodstawnego wzbogacenia wygasa, jeżeli ten, kto korzyść uzyskał, zużył ją lub utracił w taki sposób, że nie jest już wzbogacony - bez względu na to czy chodzi o pierwotnie wzbogaconego czy o jego następcę prawnego; nadto w niniejszej sprawie nie zachodzą przesłanki wyłączające zastosowanie zasady ogólnej z powołanego wyżej przepisu;
3. art. 358¹ k.c. w zw. z art. 405 k.c. oraz art. 406 k.c. w zw. z art. 410 k.c. poprzez błędną ich wykładnię, polegającą na przyjęciu, że w przypadku uzyskania przez jeden podmiot świadczenia nienależnego w postaci wyrażonej w pieniądzu ceny zapłaconej na podstawie częściowo nieważnej umowy sprzedaży nieruchomości zwrot tego świadczenia powinien nastąpić w wysokości odpowiadającej wartości odpowiedniej części tej nieruchomości z chwili orzekania, podczas gdy dla takiego określenia wartości zwracanego świadczenia nie ma żadnej podstawy prawnej, w szczególności pozostaje to w sprzeczności z art. 358¹ k.c., zgodnie z którym jeżeli przedmiotem zobowiązania od chwili jego powstania jest suma pieniężna, spełnienie świadczenia następuje przez zapłatę sumy nominalnej.

Na tej podstawie domagała się stwierdzenia niezgodności z prawem zaskarżonego wyroku w zaskarżonej części oraz zasądzenia na jej rzecz kosztów postępowania.

Wskazała, że wskutek wydania wyroku poniosła szkodę majątkową, bowiem na podstawie prawomocnego wyroku powodowie wszczęli postępowanie egzekucyjne, w toku, którego część zasądzonej na ich rzecz wyrokiem Sądu Rejonowego dla Warszawy – Śródmieścia w Warszawie z 3 lipca 2018 r. kwoty została już wyegzekwowana.

Zaznaczyła, że wzruszenie wyroku w drodze innych środków prawnych nie było i nie jest możliwe.

Powodowie – G.K., M.K., B.B. w odpowiedzi na skargę wniesli o odmowę jej przyjęcia do rozpoznania oraz zasądzenie kosztów postępowania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia jest środkiem prawnym mającym, poprzez zakwestionowanie zgodności z prawem orzeczenia, przesądzić jedną z przesłanek deliktowej odpowiedzialności odszkodowawczej Skarbu Państwa. Jej celem jest uzyskanie prejudykatu umożliwiającego dochodzenie od Skarbu Państwa roszczeń odszkodowawczych za szkodę wyrządzoną przez niezgodne z prawem wykonywanie władzy publicznej (art. 417¹ § 2 k.c.).

Stanowi ona nadzwyczajny, sformalizowany środek procesowy i wszystkie jej wymagania konstrukcyjne określone w art. 424⁵ § 1 k.p.c. należy interpretować ściśle. Zasadą bowiem jest, że prawomocność, tworzy nowy stan prawny pomiędzy stronami albo *erga omnes*, jak też sanuje wszelkie ewentualne naruszenia prawa, którymi orzeczenie jest dotknięte (zob. m.in. wyroki Sądu Najwyższego z 17 maja 2006 r., I CNP 14/06, niepubl.; z 28 marca 2007 r., II CNP 124/06, niepubl.; z 25 marca 2009 r., V CNP 93/08, niepubl.; i z 3 czerwca 2009 r., IV CNP 116/08, niepubl.).

W przedmiocie przyjęcia (odmowy przyjęcia) skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia Sąd Najwyższy orzeka w

ramach tzw. przesądu, którego celem jest wyeliminowanie takich skarg, które są oczywiście bezzasadne (art. 424⁹ w zw. z art. 398⁹ § 2 i art. 424¹² k.p.c.). Oceny czy skarga jest „oczywiście bezzasadna” dokonuje się w powiązaniu z pojęciem „niezgodności orzeczenia z prawem”, skoro jest ono elementem konstrukcyjnym skargi (art. 424⁵ § 1 pkt 3 i 6 k.p.c.).

W orzecznictwie przyjmuje się, że za niezgodne z prawem w rozumieniu art. 424¹ § 1 k.p.c. może zostać uznane orzeczenie sprzeczne z niewątpliwymi i niepodlegającymi różnej wykładni przepisami, ogólnie przyjętymi standardami rozstrzygnięć oraz takie, które zostało wydane w wyniku rażąco błędnej wykładni lub zastosowania prawa, które jest oczywiste i nie wymaga głębszej analizy prawniczej (zob. m.in. wyroki Sądu Najwyższego: z 9 marca 2006 r., II BP 6/05, OSNP 2007, nr 3-4, poz. 42; z 31 marca 2006 r., IV CNP 25/05, OSNC 2007, Nr 1, poz. 17; z 21 lutego 2007 r., I CNP 71/06, niepubl.; z 10 czerwca 2008 r., I BP 54/07, niepubl.; z 22 lipca 2010 r., I CNP 100/09, niepubl.; z 20 stycznia 2011 r., I BP 4/10, niepubl. oraz wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 27 września 2012 r., SK 4/11, OTK-A 2012/8/97).

Podkreśla się przy tym, że stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia nie może nastąpić bez uwzględnienia istoty władzy sądowniczej, tj. orzekania w warunkach niezawisłości, w sposób bezstronny, zależny nie tylko od obowiązujących ustaw, ale także swobody sędziego w zakresie interpretacji prawa oraz oceny faktów stanowiących podłoże sporu. Z tych względów w sferze działalności jurysdykcyjnej sądu uzasadnione jest wyodrębnienie autonomicznego pojęcia bezprawności. Na gruncie odpowiedzialności cywilnej bezprawność oznacza generalnie naruszenie normy właściwego zachowania się, wynikającej z ustawy lub z umowy międzynarodowej. W odniesieniu do odpowiedzialności za wydanie orzeczenia sądowego bezprawność musi być skorygowana specyfiką władzy sądowniczej oraz jej ustrojem. Niezgodność z prawem, rodząca odpowiedzialność Skarbu Państwa na podstawie art. 424¹ k.p.c. w zw. z art. 417 § 1 i art. 417¹ § 2 k.c. musi polegać na oczywistej obrazie prawa, niebudzącej żadnych wątpliwości. Sytuacja taka w analizowanym przypadku nie zaistniała.

Obowiązek rozpoznania sprawy w granicach apelacji wyrażony w art. 378 § 1 k.p.c. obejmuje także rozpoznanie wszystkich aspektów materialnoprawnych sprawy, niezależnie od przedstawionych zarzutów (zob. m.in. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 31 stycznia 2008 r., III CZP 49/07, OSNC 2008, nr 6, poz. 55). W konsekwencji Sąd Okręgowy badając zasadność podniesionego na etapie postępowania apelacyjnego zarzutu przedawnienia, stosując prawo materialne z urzędu, był zobowiązany do kontroli zgłoszonego zarzutu przedawnienia roszczenia pod kątem nadużycia prawa podmiotowego (art. 5 k.c.), czego pozwana reprezentowana przez profesjonalnego pełnomocnika powinna być świadoma (zob. m.in. wyrok Sądu Najwyższego z 15 lipca 1999 r., II UKN 44/99, OSNAPiUS 2000, nr 21, poz. 758). Sytuacji takiej nie dotyczył przytoczony w podstawie skargi art. 156² w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. Sąd Okręgowy nie rozpoznał bowiem sprawy na innej podstawie prawnej niż wskazana przez powodów. Wywodzenie z naruszenia tego przepisu nieważności postępowania jest zatem oczywiście nieuzasadnione.

Nieważność postępowania z powodu pozbawienia strony możliwości obrony swych praw (art. 379 pkt 5 k.p.c.) należy oceniać przez pryzmat konkretnych okoliczności sprawy. W orzecznictwie Sądu Najwyższego zdecydowanie dominuje pogląd, że nawet nie poinformowanie stron przez sąd o zmianie kwalifikacji prawnej roszczenia powoda nie skutkuje automatycznie nieważnością postępowania wobec pozbawienia strony możliwości obrony jej praw, chyba że zostanie wykazany związek przyczynowy między brakiem informacji a pozbawieniem praw. Zmiana kwalifikacji prawnej roszczenia przez sąd drugiej instancji nie wpływa na prawo do obrony strony reprezentowanej przez profesjonalnego pełnomocnika, jeżeli typowość stanu faktycznego sprawy pozwala na przewidywalność zastosowania różnych i typowych podstaw prawnych dla określonego stanu faktycznego (zob. m.in. wyroki Sądu Najwyższego z 25 czerwca 2015 r., V CSK 528/14, niepubl.; z 27 kwietnia 2016 r., II CSK 556/15, OSNC 2017, nr 3, poz. 34; z 8 września 2016 r., II CSK 750/15, niepubl.; z 30 listopada 2016 r., III CSK 351/15, OSNC – ZD 2018, nr 3, poz. 36; i z 14 grudnia 2017 r., V CSK 121/17, niepubl.).

Stanowisko to jest tym bardziej uzasadnione w przypadku zastosowania przez sąd z urzędu art. 5 k.c. do oceny zarzutu przedawnienia. Strona musi się

bowiem liczyć, że sąd będzie dokonywał tego rodzaju oceny, a w okolicznościach sprawy nie można przyjąć, by zastosowanie tej konstrukcji prawnej było poza granicami przewidywalności.

Jest wręcz przeciwnie, okoliczności sprawy, w której doszło do zapłaty na podstawie nieważnej w części umowy sprzedaży i jednocześnie pobrania odszkodowania za wywłaszczenie nieruchomości pod drogę publiczną, czyniły oczywistym konieczność rozważenia przez Sąd Okręgowy, czy podniesienie zarzutu przedawnienia nie stanowiło nadużycia prawa podmiotowego. Powodowie do 11 lipca 2013 r. mogli bowiem pozostawać w uzasadnionym przekonaniu, że należy im się odszkodowanie za wywłączoną nieruchomość zostało im ono bowiem przyznane i wypłacone na podstawie decyzji administracyjnej.

Ponadto skarżąca powołując się na nieważność postępowania ograniczyła się do przedstawienia argumentacji - w oparciu o materiał dowodowy zgromadzony w aktach sprawy mającej przekonywać o braku podstaw do zastosowania art. 5 k.c. do zarzutu przedawnienia. Z podstaw skargi nie wynika natomiast by pozwana – w sytuacji poinformowania przez Sąd Okręgowy o możliwości zastosowania tego przepisu - zamierzała zaoferować temu Sądowi nowy materiał dowodowy, który mógłby mieć wpływ na ocenę przez Sąd tego zarzutu. W konsekwencji brak jakichkolwiek przesłanek do przyjęcia, że zaskarżony wyrok zapadł w warunkach nieważności postępowania, a Sąd Okręgowy w sposób kwalifikowany naruszył art. 156² w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. prowadząc w efekcie do wydania wyroku niezgodnego z prawem materialnym.

O kwalifikowanym naruszeniu prawa nie przekonuje także zarzut naruszenia art. 409 k.c. Pozwana jako spadkobierca M.K. objęła bowiem nie tylko jego prawa, ale także zobowiązania (art. 922 § 1 k.c.). Ponadto, uzyskanie nienależnego świadczenia, jest szczególnym przypadkiem bezpodstawnego wzbogacenia, który charakteryzuje się brakiem podstawy prawnej świadczenia i zawężeniem stanów wzbogacenia do uzyskania świadczenia. Zarówno w doktrynie jak i w orzecznictwie wskazuje się, iż przesłanki bezpodstawnego wzbogacenia należy rozumieć specyficznie w przypadku nienależnego świadczenia, bowiem sam fakt jego spełnienia uzasadnia roszczenie kondykcyjne. W takim przypadku nie zachodzi potrzeba badania, czy i w jakim zakresie spełnione świadczenie wzbogaciło osobę,

na rzecz której zostało spełnione. Z chwilą spełnienia świadczenia nienależnego powstaje roszczenie kondykcyjne, którego treścią jest obowiązek dokonania czynności faktycznej lub prawnej, stanowiącej świadczenie przeciwne do spełnionego (zob. m.in. wyroki Sądu Najwyższego: z 15 maja 2014 r., II CSK 517/13, niepubl.; z 24 listopada 2011 r. I CSK 66/11, niepubl.; z 9 sierpnia 2012 r., V CSK 372/11, niepubl.; z 28 sierpnia 2013 r., V CSK 362/12, niepubl. i z 15 maja 2014 r., II CSK 517/13, niepubl.). Cena zapłacona w wykonaniu nieważnej umowy sprzedaży nieruchomości jest natomiast świadczeniem nienależnym (zob. uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z 8 października 1992 r., III CZP 117/92, OSNC 1993, nr 4, poz. 57). W konsekwencji zaskarżony wyrok nie jest niezgodny z art. 409 w zw. z art. 410 k.c. niezależnie od sposobu w jaki Sąd Okręgowy umotywowował swoje stanowisko.

O kwalifikowanym naruszeniu prawa nie świadczy także zaakceptowanie przez Sąd Okręgowy sposobu rozliczenia przez Sąd Rejonowy roszczenia dochodzonego pozwem. Odpowiedzialność wzbogaconego nie może wykraczać poza granice wzbogacenia. Nie oznacza to jednak - jak zakłada skarżąca - by zwrotowi podlegała zawsze tylko kwota nominalna, skoro dla zapewnienia tej równowagi konieczne jest zastosowanie prawidłowej metody ustalenia kwoty podlegającej zwrotowi (zob. m.in. wyroki Sądu Najwyższego z 17 kwietnia 2000 r., V CKN 32/00, niepubl.; i z 19 marca 2002 r., IV CKN 892/00, niepubl.).

De lege lata trafnie uznaje się, że podlegające zwrotowi na podstawie art. 405 i n. k.c. świadczenie pieniężne może być przedmiotem waloryzacji na podstawie art. 358¹ § 3 k.c. (zob. uchwała Sądu Najwyższego z 8 października 1992 r., III CZP 117/92, OSNC 1993, nr 4, poz. 57; wyroki Sądu Najwyższego z 17 kwietnia 2000 r., V CKN 32/00, niepubl.; z 3 października 2003 r., III CKN 1313/00, niepubl. ; z 12 marca 1998 r., I CSK 522/97, OSNC 1998, nr 11, poz.176, i z 17 listopada 2011 r., IV CSK 68/11, OSNC – ZD 2013, nr 1, poz.6). Po wejściu w życie art. 358¹ k.c., kiedy waloryzacja świadczeń pieniężnych stała się dopuszczalna, nie jest aktualny pogląd prezentowany w dawniejszym orzecznictwie Sądu Najwyższego, że wobec braku w przepisach o bezpodstawnym wzbogaceniu odpowiednika art. 363 § 2 k.c. wartość korzyści należało ustalać według chwili uzyskania korzyści, a nie wyrokowania (zob. uchwała składu siedmiu sędziów

Sądu Najwyższego z 29 listopada 1952r., C 1036/52, OSN 1955, nr III, poz. 49, uchwała Sądu Najwyższego z 13 maja 1983 r., III CZP 18/83, niepubl., oraz wyrok Sądu Najwyższego z 16 maja 1977r., I CR 83/77, OSNC 1978, nr 4, poz. 7).

W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się przy tym, że przy zwrocie świadczeń wzajemnych w razie nieważnej umowy sprzedaży nieruchomości górną granicę waloryzacji ceny uiszczonej w pieniądzu stanowi wartość tej nieruchomości w dacie rozstrzygnięcia sprawy. Świadczenia zwracane w następstwie nieważności umowy wzajemnej powinny być ekwiwalentne, a w rezultacie zwracana w następstwie nieważności umowy sprzedaży cena kupna powinna odpowiadać aktualnej wartości podlegającej zwrotowi rzeczy; instrumentem, który to umożliwia, jest sądowa waloryzacja świadczenia (zob. m.in. wyroki Sądu Najwyższego z 23 sierpnia 2012 r., II CSK 31/12, IC 2013, nr 10, s. 40; z 30 września 2009 r., V CSK 33/09, OSP 2010, z.6, poz. 64; z 25 lipca 2001 r., I CSK 25/99, niepubl.; i z 20 grudnia 1995 r., II CRN 191/95, OSNC 1996, nr 4, poz. 61). Skoro rozstrzygnięcie Sądów *meriti* odpowiada tym założeniom, nie przekonuje teza skarżącej o rażącym naruszeniu prawa materialnego w tym zakresie.

O niezgodności zaskarżonego orzeczenia z prawem nie świadczy także zarzut naruszenia art. 5 k.c. w zw. z art. 118 k.c. Sąd Najwyższy prezentuje konsekwentnie pogląd, że zasady współżycia społecznego w rozumieniu art. 5 k.c. są pojęciem pozostającym w nierozłącznym związku z całokształtem okoliczności danej sprawy i w takim całościowym ujęciu wyznaczają podstawy, granice i kierunki jej rozstrzygnięcia w wyjątkowych sytuacjach, które przepis ten ma na względzie. Dlatego dla zastosowania art. 5 k.c. konieczna jest ocena całokształtu szczególnych okoliczności danego wypadku w ścisłym powiązaniu nadużycia prawa z konkretnym stanem faktycznym (zob. m.in. wyroki Sądu Najwyższego z 22 listopada 1994 r., II CRN 127/94, niepubl. i z 2 października 2015 r., II CSK 757/14, niepubl.).

Stosowanie klauzuli generalnej jest uzasadnione zwłaszcza wówczas, gdy dochodzi do niezgodności funkcjonalnej i aksjologicznej pomiędzy obowiązującymi przepisami stworzonymi na miarę sytuacji typowych, a konkretnym stanem faktycznym poddanym ocenie. Zwroty użyte w art. 5 k.c. w istocie nawiązują do zasad słuszności, dobrej wiary w sensie obiektywnym, zasad uczciwości

obowiązujących w stosunkach cywilnoprawnych i lojalności wobec partnera oraz akceptowalnych i godnych ochrony reguł rzetelnego postępowania w stosunkach społecznych (zob. m.in. wyroki Sądu Najwyższego z 3 października 2000 r., I CKN 308/00, BSN 2001 Nr 1, str. 9 oraz z 4 października 2001 r., I CKN 458/00, niepubl.).

Podkreślenia także wymaga, że stosowanie klauzuli generalnej z art. 5 k.c. pozostaje domeną sądów *meriti*, a Sąd Najwyższy, mógłby zakwestionować oceny tych sądów, gdyby były rażąco błędne i krzywdzące (zob. m. in. postanowienie Sądu Najwyższego z 15 grudnia 2015 r., III CSK 322/15, niepubl.). Dotyczy to także nieuwzględnienia przez sąd merytorycznie rozpoznający sprawę zarzutu przedawnienia. Sąd w tym zakresie – jak zawsze przy stosowaniu art. 5 k.c. – ma bowiem znaczny zakres swobody jurysdykcyjnej (zob. m.in. wyrok Sądu Najwyższego z 17 lipca 2017 r., IV CSK 76/16, niepubl.).

Przyjęcie przez Sąd Okręgowy, że pozwana, której poprzednicy prawni pobrali zarówno cenę sprzedaży nieruchomości od powodów, jak i odszkodowanie za wywłaszczoną nieruchomość, nadużywa prawa podmiotowego podnosząc zarzut przedawnienia, nie wskazuje na kwalifikowane naruszenie prawa. Sąd ten wskazał bowiem na istotne przyczyny usprawiedliwiające spóźnione wystąpienie przez powodów z żądaniem w postaci uzyskania przez nich odszkodowania za wywłaszczoną nieruchomość, które wobec ostatecznego wyniku postępowania sądowoadministracyjnego byli zobligowani zwrócić. Był to silny argument przemawiający za sięgnięciem po klauzulę naruszenia prawa podmiotowego, którego nie przeważają argumenty przytoczone w uzasadnieniu skargi.

Uzyskanie bowiem odszkodowania w postępowaniu administracyjnym za wywłaszczoną nieruchomość i ubieganie się o zwrot nienależnego świadczenia w związku z częściową nieważnością umowy czyniło wątpliwą realizację przesłanki bezpodstawnego wzbogacenia, skoro odszkodowanie uzyskano na podstawie decyzji administracyjnej. Postawa strony pozwanej, która uzyskała cenę za sprzedaną nieruchomość a jednocześnie po wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego z 11 lipca 2013 r. odszkodowanie za wywłaszczoną nieruchomość nie wskazuje by ocena Sądu Okręgowego – który sięgnął po klauzulę nadużycia prawa podmiotowego - była w okolicznościach sprawy rażąco błędna i krzywdząca. Na opóźnione wystąpienie z żądaniem wpłynął bowiem niezależny od obu stron

czas trwania postępowania administracyjnego i posiadanie przez powodów podstaw prawnych do zatrzymania kwoty należnej z tytułu wyłączenia, aż do 11 lipca 2013 r.

Kwestia natomiast, czy Sąd Okręgowy prawidłowo przyjął, że żądanie dochodzone pozwem było przedawnione, nie może być badane w postępowaniu ze skargi, w którym Sąd Najwyższy jest związany podstawami skargi (art. 424⁵ § 1 pkt 2 w zw. z art. 424¹² i art. 398¹³ § 1 k.p.c.).

W konsekwencji analiza skargi, w świetle jej podstaw i motywów kwestionowanego wyroku, przy uwzględnieniu zasady związania Sądu Najwyższego podstawą faktyczną zaskarżonego orzeczenia wskazuje, że jest ona oczywiście bezzasadna.

Z przytoczonych względów Sąd Najwyższy odmówił przyjęcia skargi do rozpoznania (art. 424⁹ k.p.c.), o kosztach postępowania wywołanych jej wniesieniem orzekając na podstawie art. 98 § 1 i 3 oraz art. 98 § 1¹ k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 w zw. z art. 398²¹ i art. 424¹² k.p.c. oraz § 10 ust. 5 pkt 2 w zw. z § 2 pkt 5 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r., poz. 1935, ze zm.).

(M.M.)

[a.ł]